

III ATR, IDRAYSIN

Adabiyot jurnali

4
2007

МУНДАРИЖА

ИСТИҚЛОЛ СУРУРИ	
Сирожиддин Саййид. Катта карвон садоси.....	3
Саъдулла Ҳаким. Хурликнинг ўн олти одими.....	8
МАРҒИЛОН ШАҲРИНИНГ 2000 ЙИЛЛИГИГА	
Охунжон Ҳакимов. Янги либос кийган Марғилон.....	10
А.Анорбоев. Ҳақ назар этган шаҳар.....	11
Махтарам Улуғ. Довондан водийга учаётган най.....	12
М.Шохжасев. Фикҳ илмининг султони.....	15
Йўлдош Солижонов. Қадим шаҳарнинг навқирон адабиёти.....	16
У.Ҳошимов, Н.Алимова, Д.Ёқубов. Ҳунарларга зеб берган макон.....	19
Исмоил Махмуд Марғилоий. Марғилон.....	21
А.Умаров, Ш.Долимов. Санъаткорлар шаҳри.....	22
НАЗМ	
Ҳасан Азим. Янги шеърлар.....	24
Уткир Раҳмат. Ирмоқ каби хаёл бирлашар.....	28
Мирзааҳмад Олимов. Нақшин кўнгил лавҳига чиз.....	50
Отабек Исмоилов. Шу қадим диёрга фарзанд эрурман.....	52
ДРАМАТУРГИЯ	
Улмас Умарбеков. Армон алангаси. <i>Драма</i>	31
НАСР	
Ипоят Раҳмон. <i>Ҳикоялар</i>	54
Ҳасан Манзур. Аллома. <i>Ҳикоя</i>	86
АБДУЛЛА ҚАҲҲОР ТАВАЛЛУДИНИНГ 100 ЙИЛЛИГИГА	
Абдулла Қаҳҳор. Китоб шавқ билан ўқилиши керак.....	66
Абдулла Орипов. Улмас ижод.....	68
Абдулла Улуғов. <i>Исқандарнинг адиб</i>	70
Дамир Тураев. Бир асарнинг номланиш тарихидан.....	75
Луқмон Бўрихон. Ибрат.....	77
Гулжамил Аъзамхўжаева. Суз заргари.....	78
ГУЛ КҮП, ЧАМАН КҮП	
Бахмал номларда кўпнинг дастхати.....	80
БОЛАЛАР ДУНЁСИ	
Умида Абдуазимова. Нур сочмоқда ҳур ҳаёт.....	93
БУЛОҚ КҮЗ ОЧДИ	
Илҳом Шерали. Қийғир қанотлари. <i>Ҳикоя</i>	95
Бектош Қиличбек. <i>Ҳикоялар</i>	99
УНУТМАС МЕНИ БОҒИМ	
Анвар Эшоннов. Умрнинг ҳар онида ҳижрон кўнгироқ чалар.....	103
АДАБИЁТШУНОСЛИК	
Сайдулла Мирзаев. Янги адабиёт яратиш йўлларида.....	105
Абдулла Аҳроқулов. Уйғунлаштирув санъати.....	108
Бегали Мўминов. Жадид адабиётида бош қаҳрамон масаласи.....	111
ЙИЛЛАР, ВОҚЕАЛАР, ТАҚДИРЛАР	
Комил Аваз. Комил Девоний.....	115
ДИЛЛАРДАН-ДИЛЛАРГА	
Пошшонон Кенжаева. Тузук — тузук бўлгани тузук. <i>Ёзувчи Эркин Аъзам билан суҳбат</i>	131
ЁДНОМА	
Санжар Содиқ. Ақл чироғи. <i>Бадиҳа</i>	136
ЗАКОВАТ НУРИ	
Даврон Махсудов. Ҳофиз ад-дин ан-Насафий.....	144
ТУТАШ ТОМИРЛАР	
Турсун Қурбон Туркаш. Залилийнинг «юз туман минг орзу»си.....	146
МУЛОҲАЗА, МУНОЗАРА, МУҲОКАМА	
Қўқор Хоназаров. Уч тилни билмоқ — кўпми?.....	149
ГУЛҚАЙЧИ	
Карим Тўрамурод. <i>Ҳажвиялар</i>	154

Матн кўчирувчи: Манзура Йўлдошева. Саҳифаловчи: Манзура Файзиева

* Муаллифлар фикри таҳририят фикри деб қабул қилинмасин. Таҳририятга келган бир босма табоқчача бўлган материаллар муаллифларга қайтарилмайди. * Таҳририят ўз тавсиясига кўра амалга оширилган таржима асарларини қабул қилади. * Обунага монъелик кўрсатилса ёки журнал ўз вақтида етиб бормаса Тошкент — 700000, Амир Темур тор кўчаси, 2. Республика «Матбуот тарқатувчи» акциядорлик компаниясига мурожаат қилинсин.

Теришга берилди 01.11.2007 й. Босишга рухсат этилди 11.12.2007 й. Қоғоз бичими 70×108^{1/16}. Офсет босма усулида 2-қоғозга босилди. Босма табоғи 10. Шартли босма табоғи 14. Шартли-рангли босма табоғи 14,7. Нашриёт ҳисоб табоғи 15,4. Адади 840 нусха. Буюртма № 4.

ЧАКАНА САВДОДА БАҲОСИ КЕЛИШИЛГАН НАРҲДА
700005, Тошкент шаҳри, 8-март кўчаси, 57 уй
«AVTO-NASHR» шўъба корхонаси босмахонасида чоп этилди

Абдулла Улуфов,
филология фаилар номзоди

Инсонпарвар адиб

Ўзбек адабиётида камбағал, қашшоқ кишиларнинг ночор аҳволини, таъмагир кимсаларнинг жирканч пасткашликларини кўрсатиш жиҳатидан Абдулла Қаҳҳор асарлари алоҳида эътиборни тортади. Унинг хўрланган, ҳақоратланган кишилар образи яратилган қатор ҳикоялари жаҳон адабиётининг шу сирасидаги намуналари билан бир қаторда туриши таъкидланади. Адибнинг "Ўғри", "Бемор", "Анор", "Даҳшат" ҳикояларида қаламга олинган инсоний муносабатлар барча халқлар ҳаётида кузатилади. Борлиқда бетакрорлик устуворлиги, турмуш турли-туман тасодифу талотўпларга тўлалигидан камбағал-қашшоқларнинг мутелиги, мулкдор, давлатманд, амалдорларнинг такаббурлиги турлича тарзда намоён бўлиши туфайли ҳаёт мураккаб, чигал, айни чоғда, қизиқ, сирли-сехрли кўринади. Абдулла Қаҳҳор камбағал-бечора кишиларнинг хўрланган, ҳақоратланган аҳволини турли вазиятларда кўрсатгани сингари, ман-ман деган бойлар, такаббур амалдорларнинг турли жирканч жиҳатларини ҳам бетакрор манзараларда ифодалайди. Жумладан, у "Ўғри" ҳикоясида такаббур амалдорлар қиёфасини истеҳзо билан тасвирлайди. Ҳикояда ҳукизини ўғри ўғирлаганидан нима қилишини билмай, "дағ-дағ титраб, букилиб-букилиб кетаётган, кўзлари жовдираб, ҳаммага қараса-да, ҳеч кимни кўрмаётган Қобил бобо" ҳузурига илтижо билан келганида амин уни "оғзини очмасдан қаттиқ кекириб, бақбақасини осилтирганча кулиб" беписандлик билан қарши олгани деталлар орқали чизилади. Адиб узундан-уzun тафсилотларсиз бу амалдорнинг бўкканича овқатлангани, кунлари мириқиб еб-ичиш, маишат билан ўтганидан семириб, боқилган ҳукиздай бақбақаси осилиб кетганига эътибор қаратган. Мансаб курсисига мустаҳкам ўрнашиб, илдиз отган бундай муттаҳам мансабдорлар "уят" ҳиссини буткул унутади, деган. Аммо, бу фикрни тўғридан-тўғри эмас, санъаткорона маҳорат билан айтган. Қобил бобо илтижо қилиб, қўл қовуштириб рўпарасида турган пайтда, уятни, андишани, камбағал-бечораларни ҳурмат қилишни унутган амин "чинчалоғини иккинчи бўғинигача бурнига тикиб кулди", деган. Камбағал-бечора чол билан такаббур амалдорнинг мулоқот-муносабати, ҳаракат-ҳолатлари кенг, батафсил тасвирланмаса-да, инсоннинг инсофсизларча таҳқирланиши манзараси қисқа, лўнда ҳолда аниқ акс эттирилган. Абдулла Қаҳҳор камбағал-бечора одамларнинг такаббур кимсалар томонидан қай тарзда таҳқирланиб хўрланишини сўз заргари каби таъсирчан деталлар асосида кўрсатган. "Ўғри", "Бемор" "Анор", "Даҳшат" ҳикоялари ёки "Сароб" романидаги қаҳрамонлар ҳаракат-ҳолатларини кўрсатувчи деталлар муайянлиги билан хотирада муҳрланиб қолади. Адиб қўллаган деталлардан, ҳаракат-ҳолатларнинг заргарона нозик тасвиридан унинг хўрланган, ҳақоратланган жабрдийдаларга беқиёс ачиниши, шунингдек, фақат ўз манфаатини ўйлайдиган, йўлда бошқаларни беписандлик билан топтаб кетадиганларга нисбатан аччиқ истеҳзоси сезилиб туради. Абдулла Қаҳҳор "Ўғри" ҳикоясида эллиқбоши, амин, приставнинг Қобил бобони таҳқирлашини уларнинг беписанд гап-сўзлари, ҳатти-ҳаракатлари мисолида кўрсатса, "Даҳшат"да Додхоҳнинг ўз хотинларини беҳад азоблаши хусусида: "Додхоҳнинг саволи жавобсиз қолиши мумкин эмас. Шунинг учун биттаси гуноҳ қилса, ҳаммаси баравар калтак ейдиган кундошлар Унсинни турткилашди", дейлади. Унсин — Додхоҳнинг саккизинчи хотини. У — тегирмончининг қизи.

Унсинни қатлар б хотини надонда "Додх англатад белгилаб фасига 1 Абдулла ложлик майди. П эканлиги лини ула шуғулла минотин ҳам тўхт бой-бада биттагиг хил нақд рининг 1 ри хусус диради. ' итоаткор Унсинни таҳқирла Абдул лари беч ларнинг қ файли к кишилар муттасил асосида г нғи хоти жоннинг ган гўжа хотиниге йигит: " қиём қи жўжани қаердади ки, шипд товуш эг да уларн қоронғи қашшоқд силлаши тушиши лайди. Т детал ҳи ҳикояда бўлган. Абдулла ларни ут Адиб аламзада саларнин хотини У илмайди! кумғон о та чой д натилган бермайди ган рўза

Унсиннинг исми — у ота-онасининг тилаб-тусаб олган, не азобу машақ-қатлар билан ўстирган фарзанди эканини билдиради. Додхоҳнинг катта хотини — Нодирмоҳбегимнинг исми эса, унинг аслзода, бой-бадавлат хонадонданлигидан далолат беради.

"Додхоҳ" ўтмиш замонларда қолиб кетган: мансаб, лавозим маъносини англатади. Бу мансабдаги киши фуқароларнинг шикоят, аризаларини кўриб, белгилаб қўйилган қонунлар асосида ҳукм чиқарган. Додхоҳ хизмат вазифасига кўра, жинойтчиларни жазолаб, жабирдийдаларни ҳимоя қилган. Абдулла Қаҳҳор Унсиннинг ота-онаси камбағал-қашшоқ эканлиги, у ноилжлик орқасида Додхоҳга мажбуран берилгани тафсилотларини баён этмайди. Шунингдек, Нодирмоҳбегим бой-бадавлат, ўзига тўқ хонадон қизи эканлигини ҳам таъкидламайди. Адиб қаҳрамонларининг ижтимоий аҳволини уларнинг исмига жойлайди. Саккиз хотинли кимса нима иш билан шуғулланиши, қай тарзда рўзгор тебратиши, бундай улкан оиланинг таъминотини жойига қўйиш учун қанчалик маблағ сарфланиши хусусида ҳам тўхталмайди. Саккиз хотинни зириллатиб турган бу кимсанинг ғоят бой-бадавлат, катта мансабдор эканлиги ҳақидаги фикрни "Додхоҳ" деган биттагина сўзга "сигдиради". Заргарларнинг учидай жойга турфа хил нақш шакллари уйгани сингари, Абдулла Қаҳҳор ҳам қаҳрамонларининг исмига, мансаб-лавозимига уларнинг ижтимоий аҳволи, характери хусусиятларини жойлаштирган. Бу ҳам улуғ адибнинг маҳоратини билдиради. "Ўғри"даги Қобил бобо исми жисмига мос, феъли мулойим, ҳалим, итоаткор бўлгани боис, уни такаббур амадорлар хўрлайди. "Даҳшат"даги Унсиннинг суянадиган ҳеч кими йўқлигини билгани туфайли Додхоҳ уни таҳқирлайди.

Абдулла Қаҳҳор аксарият асарларида дунёнинг барча муаммо, зиддиятлари бечора одамларнинг жабр чекиши, мулкдор, давлатманд, мансабдорларнинг ўз шахсий манфаати, маишати йўлида бошқаларни аямаслиги туфайли келиб чиқишига эътибор қаратади. Шу мақсадда, камбағал-қашшоқ кишиларнинг ачинарли аҳволини, мулкдор, мансабдорлар ўз бойлигини муттасил кўпайтириш пайида бўлишини ҳаётнинг ҳаққоний ҳодисалари асосида гавдалантиради. Адиб бировнинг уйида хизматкорлигидан бош қоронғи хотинига бир дона анор сотиб олиб беришга қурби етмаган Туробжоннинг хонадонига аянчли аҳволини: "Қозоннинг занги чиқиб қорайган гўжага қатик ҳам ранг киритолмайди", деб тасвирлайди. Бош қоронғи хотинига бир дона анор сотиб олиб беришга қурби етмаган бу бечора йигит: "Умримда бир марта асал еганман: Шокирхўжа қандолатчи асал қиём қилдираётганда қозонга амманнинг жўжаси тушиб кетганди, шу жўжани ялаганман", дейди. Унинг уйи шипининг қаеридир "қарс" этади, қаердадир калтакесак чирқиллайди, дарчасидан хира шуъла тушади. Аёнки, шипдаги ёғочларни қурт кемираётган бўлса, тунда "қирс-қирс" этган товуш эшитилади. Чунки, қуртлар кечки пайтда фаоллашади, тун зулматида уларнинг ёғочни кемираётгани аниқ эшитилади. Абдулла Қаҳҳор бош қоронғи хотинининг табиий истагини қондиrolмаётган бечоранинг беҳад қашшоқлигини анор, якак, гўжа, қозоннинг занги, уйи шипининг қирсиллаши, қаердадир калтакесак чирқиллаши, уй даричасидан хира шуъла тушиши каби фожеийликни очадиган таъсирчан деталлар орқали таъкидлайди. Туробжон ва унинг хотини етишолмаётган анор ҳикоядаги асосий детал ҳисобланади. Бу детал ҳикоя сюжети марказида туради. Анор ушбу ҳикояда рамзий маънода қўлланади. Аслида, анор Шарқда азалдан кўп бўлган. У ҳикояда таъкидлаганидек, "анқонинг уруғи" бўлмаган. Аммо, Абдулла Қаҳҳор анор деталда камбағал кишилар қўли етмайдиган нарсаларни умумлаштирган.

Адиб "Ўғри", "Бемор" каби асарларида хўрланган, таҳқирланганларнинг аламзада аҳволини кўрсатса, "Даҳшат" ва "Сароб"да зўравон, золим кимсаларнинг шафқатсизлигини гавдалантирган. "Даҳшат" ҳикоясида Додхоҳ хотини Унсинни: "Оббо, тегирмончининг қизи!... Битта қўйни назарлари илмайди!" дея масхаралаганча тун қоронғисида "Гўристонга пичоқ эмас, қумғон олиб борасан. Онҳазратим сағанаси олдида қумғон қайнатиб, битта чой дамлаб келасан" деб буюради. Қабиристонда тун қоронғусида қайнатилган чой ҳовлида ёки бошқа жойда қайнатилган чойдан бўлакча таъм бермайди. Додхоҳ чанқаган ёки кеч кузнинг изғиринли шамоли эсиб турган рўза пайтида унинг қайноққина чой ичгиси келмаган. Ичгиси келган

тақдирда чойни ҳовлисидаги ўчоқда ҳам қайнаттирса бўлаверарди. Аммо, шафқатсиз Додхоҳ қабристон чироқлар чарақлаб турган жой эмаслигини билгани ҳолда, Унсинни жазолаш учун унга тунда якка ўзи қабристонга бориб, чой қайнатиб келишини буюради. "Даҳшат"да Додхоҳнинг қабристон тўғрисидаги тасаввури ҳақида: "... гўристон тўғрисида айтилмаган хунук гап, тўқилмаган ваҳимали миш-миш қолган эмас. Ҳақиқатан бундай кечаларда гўристон эсига тушган ҳар қандай одам, айниқса, Додхоҳ сингари пайғамбар ёшидан ошиб, кафанлигини сандиққа солиб қўйган киши ўлишдан ҳам кўра, гўристонда ётишни ўйлаганида тилигача совуқ тер чиқаради", дейилади. Адиб Додхоҳнинг қабристондан қўрқишини "тилигача совуқ тер чиқаради", деб таърифлайди. Оғиз ичида, қалъа деворларидай ўраб турган зич тишлар орасида, тирик тананинг ўттиз олти даражали муътадил ҳароратида турадиган тил, аслида, ҳеч қачон совуқ қотмайди. Инсон вужудининг бу энг нозик аъзоси саратоннинг энг жазирама пайтида ҳам терламайди. Аммо, Абдулла Қаҳҳор Додхоҳнинг қабристондан қўрқишини образли тарзда "тилигача совуқ тер чиқаради", деб таъкидлайди.

Мусулмончиликда "Ўзингга раво кўрмаганни бошқаларга ҳам раво кўрма", дейилади. Чунки, бу инсоний муносабатлар муътадиллигига, ўзаро меҳр-оқибат барқарорлигига олиб келади. Намоз ўқиб, рўза тутадиган, "ҳар кеча тарових намозидан кейин ҳалқага қоладиган", қўлидан тасбеҳи тушмайдиган Додхоҳ ҳам мусулмончиликнинг бу шартини билади. Аммо, у саккизта хотинининг "биттаси гуноҳ қилса, ҳаммасини баравар калтаклайди. Бу каби зулмлар етмагандай дўмпайган қабрлар, ўйилиб тушган сағаналар орасида юрган бечора келинчакнинг елкасига қутилмаганда, каттакан бир сағананинг ичиданми, нарёғиданми нимадир келиб, елкасига миниб олади, афтидан, бўғмоқчидай бўлиб қўл узатади". Бу зулмат тун қўйнидаги қабристонда титраб турган Унсинни баттар қўрқитиш ниятида Додхоҳ томонидан биров орқали юборилган маймун бўлиб чиқади. Табиийки, "Ўғри"даги Қобил бобо, "Анор"даги Туробжон, "Бемор"даги Сотиболди сингари бечора кишилар, ҳар қанча тиришса ҳам, азобланишнинг бундай шафқатсиз усулини ўйлаб тополмайди.

Абдулла Қаҳҳор нафақат ҳикояларида, балки "Сароб" романида ҳам Муродхўжа домла образида мол-давлат орттириш ҳирси билан яшайдиган кимсаларнинг қиёфасини яратади. Адиб ўз манфаати учун ҳар қандай пасткашликка тайёр худбинлар тоифасининг бу вакили ташқи кўринишини ҳам аччиқ истеҳзо билан тасвирлайди. У Муродхўжа домла портретини: "Мўйловга ўхшаган қошлари кўзининг устига тушиб турар, кичкина дўпписи қоплай олмаган тепакал боши ҳозиргина пардозланган сариқ этикнинг тумшугидай ялтирар эди. Домла ҳаракатда айиқ, юришда ўрдакни хотирлатади", деб чизади. Муродхўжа домла Саидийга: "Одам дунёга бир келади. Кишининг дунёга келиб тортадиган ташвиши ўз ҳузур-ҳаловати йўлидаги ташвиш бўлмаса ва бунинг кетидан бир роҳат кўрмаса, дунёга келди-ю, келмади нима бўлди? Мулк керак, бойлик! Ота-она, ёр-дўст, шуҳрат, фазилат — ҳаммаси бир чақа. Бойлик, мулк-амлоқ орттириш керак", деб ўқтиради. Аммо ўзи хонадонида Тўпа исмли хотинни етти йил хўрлаб ишлатадию унга меҳнат ҳақини бермайди. Бир рус хотин келиб, Тўпанинг ҳақини талаб қилганида Муродхўжа домла: "Э, унинг бизда қанақа ҳақи бўлади? Етти йил ишлагани йўқ, биз уни тарбия қилдик, бир бечора кўчада хор-зор бўлмасин, деб одамгарчилик қилдик", дейди. Муродхўжа домланинг хизматкор Тўпага ҳақ тўлаш муаммоси юзага келган пайтдаги кечинмалари қўйидагича баён этилади: "Домла ўзи ёлғиз қолиб, янги план тузди: Тўпага икки йиллик ҳақ тўлайди, аммо қолган беш йиллигини тан олмайди. Саидийнинг бўйнига ағдаради. "Мен ишлатганим йўқ, Саидий ишлатган" дейди. Зўр келса, иш судга тушар. Жавобгар — Саидий бўлса, суд ҳеч вақт руҳий касал кишини жавобгарликка тортмаса керак". Адиб ўз манфаати йўлида ана шундай устаси фаранг Муродхўжа домланинг даврадошлари ҳам у каби пасткаш эканлигини турли воқеалар орқали очиб беради. Масалан, улардан бири Ёқубжонни "Пул" деганда ўт кечиб бўлса ҳам югуртирадиган, сандалга тушиб қўйган бир сўм учун хотинини уриб кар қилган киши", деб таърифлайди. Муродхўжа домланинг даврадошларидан яна бирининг хотини — Саидийнинг опаси эрининг устидан ҳасрат қилиб: "Эртадан кечгача оч ўтираман. Кўчадан келиб, "Ҳолинг нима?" демасдан, уйга киради-кетди. Уйдаги озиқ-овқатни сандиққа солиб, қулфлаб олди", дея ҳасрат қилади. Саидий ҳам бечора кишиларга беписанд қараш-

да қал
лиқда
ўрниг
Тўпа
қайти
иска
ин "Т
Тўпан
пешин
риб, у
"Беги
йиқил
Мен
ожиз
лий м
бати
Ади
нушта
солин
га баъ
ради.
хўжа
ётган
"эртал
да соф
ган М
татима
шириб
ланади
Муод
берах
яраша
ларни
фаатп
нинг
домла
сал ёт
тафси
ган»и
хизма
нинг
домла,
ин эка
бўлса
орик,
худди
хавсир
нинг к
кейин
гичка
қорни
ган ик
тез кў
маса,
гумон
эмас,
очиб э
ўғри т
ган фа
учун д
сонлар
ришга
лаб, ҳа
Ади

да қайнотаси Муродхўжа домладан ўтади. Саидий оқсоч хотин Тўпа очликдан ҳушидан кетиб қолганида, унга ёрдам кўрсатиш, дўхтир чақириш ўрнига "оёғининг учи билан қўлини туртиб, кейин кўкрагига зехн солади. Тўпа билинар-билинар нафас олаётганини сезгач, бепарволарча орқасига қайтиб кетмоқчи бўлади. Қайнотаси: "Тирикми? Бетига сув сепинг. Нос искатинг. Мен ҳозир Остонага айтаман, нос олиб келади", деганидан кейин "негов қовоқда анҳордан сув келтириб, бир неча қадам берида туриб, Тўпанинг бетига сув сепди. Тўпа кўзини очиб: "Бекач бераҳмлар... Кеча пешиндан бери туз татиганим йўқ... Сув...сув..." деса, Саидий "тикка туриб, унинг оғзига сув қуймоқчи бўлади". Бечора аёл шунда Саидийга: "Бегим, мен касал эмасман, мендан ҳазар қилманг... Сиз ҳушдан кетиб йиқилганда, оғзингиздан кўпик чиққанда мен ҳазар қилмаган эдим-ку... Мен касал эмасман... Кўнглим озди..." дейди. Адиб бечора одамларнинг ожиз илтижосини ана шундай таъсирчан тасвирлаш орқали дунёнинг азалий муаммоси — такаббур давлатмандлар ва бечора-камбағаллар муносабати нақадар зиддиятли эканини таъкидлайди.

Адиб "Сароб" романида Муродхўжа домла "эрталаб гулқанд билан нонушта қилишни, пешинда кобили шўрва ва қизил гулнинг барги билан солинган мусаллас ичишни"ни таъкидларкан, у уйидаги оқсоч хотин Тўпага баъзи кунлари овқат бермай, оч қўйишини аниқ воқеаларда гавдалантиради. Очликдан кўнгли озиб, ҳушидан кетиб қолган хизматкорга Муродхўжа домланинг хотини бир пиёла сут бермайди. Саидийнинг ҳушсиз ётган хизматкор хотиннинг устидан кулиб, Тўпа "Қорним оч дейди!" деса, "эрталаб гулқанд билан нонушта қилишни яхши кўрадиган", "ўзбек тилида софликни сақлашни севадиган", ўзини "миллат фидойиси" деб биладиган Муродхўжа домланинг "булбулигўё" хотини "кеча пешиндан бери туз татимаган" хотинни "Ху қорни ёрилиб ўлсин!" деб қарғайди. "Сутни пишириб, оқлик солиб қўйган эдим. Қатиқ бузилади! Ҳаммаси зардобга айланади!" деб зикрналик қилади. Ёзувчи инсонга шафқат туйғусидан маҳрум Муродхўжа домла сингари худбин, манфаатпараст кимсаларнинг бу каби бераҳмликларини кўрсатиш билан чекланмасдан, уларга ҳам худо феълига яраша жазо бериб қўйганини таъкидлайди. Абдулла Қаҳҳор бечора одамларнинг ночор аҳволини қанчалик ачиниш билан тасвирласа, худбин, манфаатпарастларнинг фожиасини шунчалик истеҳзо билан кўрсатади. Бунинг учун у кўпроқ портрет тасвиридан фойдаланади. Адиб Муродхўжа домланинг "булбулигўё" хотинининг кўриниши хусусида "кўп йиллар касал ётиб ўлган мурда сингари" дегани ҳолда, унинг қизи портретини батафсил чизиб, худбин эр-хотинни тақдир феъл-атворига яраша "сийлаган"ига эътибор қаратади. У очликдан ҳолсизланиб, ҳушидан кетган хизматкорига бир пиёла сут бермаган хотин туққан яккаю ягона қизининг кўринишини истеҳзо билан қўйидагича тасвирлайди: "Муродхўжа домла, йўғон, барваста одам, шундай бўлишига қарамасдан қизининг озғин эканига ўзи ҳам таажжубланар эди. Сорахон отасига нисбатан ориқ бўлса-ку, расмана қизлардай бўлар эди-я, у ориқ қизларга қараганда ҳам ориқ, шунинг учун бўлса керак, одатда ташқари новча кўринади; юрганда худди икки-уч еридан букилиб кетаётгандай туюлади; шундан ўзи ҳам хавсирагандай, гавдасини олға ташлаброқ юради. Кенг қарғашойи кўйлакнинг кенг этаги остидан чиққан савачўп сингари оёқлари доим гавдасидан кейинда қолиб, мувозанатни сақлашга шошилади. Унинг узун-узун ва ингичка бармоқли, кўк томирлари кўриниб турган қўллари икки ёнида эмас, қорнининг устида қимирламайди. Ёлкасидан озгина пастга тушиб турадиган икки ўрим қора, зотли сигирнинг думи сингари қўнғироқ сочлари тез-тез кўкрагига тушиб, уни қаҳр билан олиб, елкага ташлашга мажбур қилмаса, орқадан кўрган киши Сорахонни оғир бир нарса олиб кетаётган гумон қилади. Сорахоннинг ранги, домланинг рангидай хамирга ўхшаган эмас, Сорахон қорачадан келган, кулганда отаси сингари оғзини катта очиб эмас, юпқа лабларини қимтиб, юқориги лабини кўтариброқ турган ўғри тишини кўрсатмасликка тиришади... Бутун умрида домланинг ўстириван фарзанди — шу. Сорахоннинг ака ва опаesi, укаси турмаган. Шунинг учун домла Сорахонни ҳаддан ташқари яхши кўради, унинг бутун нуқсонларини фазилат ҳисоблайди. Сорахонга қаттиқ гапиришга, иш буюришга оилада ҳеч кимнинг ҳадди йўқ. Ун икки ёшга тўлган кундан бошлаб, ҳатто, домланинг ўзи ҳам уни сизлайдиган бўлган".

Адиб асарларида такаббур, ман-ман кимсаларнинг ҳашамат тўла ҳаёти-

га яраша қувончи, фожиаси, бечора одамларнинг уқубатига яраша ғам, қайғуси борлигини таъкидлаш орқали ҳаётнинг ҳаққоний манзараларини ифода этади. "Даҳшат" ҳикояси қаҳрамони Унсин Додхоҳ дастидан жабр тортса-да, "Эртагаёқ ганжиравонга жўнаш, ота-онасини, дугоналарини кўриш умиди билан худди дадасидан катта ҳайитлик олиб, бозор бошига кетаётган ёш боладай чопқиллаб, қаршисидан эсаётган шамолга сўз бермай баъзан ирғишлаб", тун қоронғисидан гўристонга югуради. У "ота-онасини, дугоналарини кўриш умиди" — қувончини қабристон зулмати қўрқувидан устун кўради. Ёши бир жойни қоралаб қолган Додхоҳ эса, қабристонга боришдангина эмас, қабристонда чой қайнатиб келган Унсинни кўришдан ҳам худди жони чиқадигандай қўрқади. Ҳикояда инсонга ачинган туйғусидан маҳрум, бечора одамларни хўрлаб, ҳақоратлашдан лаззатланадиган кимсанинг бу жирканч ҳолати қуйидагича чизилади: "Унсин Нодирмоҳбегимнинг оғир эшигини зўрға очди, остонадан ўтиб, бир неча қадам босганидан кейин ҳолдан тойиб чўккалади ва не машаққат билан интилиб, жўмрагидан чой оқиб, буғланаётган чойнакни сандалнинг бир чеккасига қўйди, умрлик орзуси ушалгандай, ҳордиги чиқиб, ўзини ерга ташлади. Сандалга ўтириб, пинакка кетган Додхоҳ уйғониб тамшанди, бошини кўтариб, Унсинни кўрди-ю, "жон бераётибди" деб ўйлади, шекилли, кўзлари олайди, ундан кўзини олмай, секин ўрнидан турди, худди ўлим хавфидан қочгандай, бир ирғиб сандалдан ошди-да, ўзини эшикка урди". Абдулла Қаҳҳор асарларида бечора одамларнинг ачинарли аҳволини, золим, такаббур кимсаларнинг жирканч қиёфасига шу тарзда қарама-қарши қўяди. Бу адабнинг бутун қалби билан инсонпарвар бўлганини, у ҳамиша хўрланган, ҳақоратланган кишиларга чуқур ачинганини, одамларни азоблаб, ўз устунлигидан роҳатланадиган такаббур кимсаларга нисбатан аччиқ истеҳзо билан қараганини кўрсатади.

Ўтган икки-уч аср оралиғидаги жаҳон адабиёти ўзининг чуқур инсонпарварлик ғоясига асосланганлиги билан барча даврлар адабиётидан устун туради. Бу даврда барча халқлар адабиётида камбағал-бечора одамлар асосий қаҳрамон сифатида кўрсатилди. Шарқ адабиётида ҳам, Ғарб ижодкорлари асарларида ҳам ночор одамларнинг уқубат тўла ачинарли турмуши асосий мавзуга айланди. Достоевский, Толстой, Чехов, Тагор сингари улуғ адиблар хўрланган ва таҳқирланган одамларнинг ёрқин образларини яратиб, такаббурлик, кишиларга зулм қилиш инсон шаънига номуносиб эканлигини таъкидлашди.

Абдулла Қаҳҳор шу улуғ ижодкорлар илгари сурган инсонпарварлик ғояларига ҳамоҳанг ўзига хос асарлар яратди. Унинг асарлари миллий турмушнинг ҳаққоний манзараларини гавдалантириши, инсоннинг ташқи кўриниши, ички дунёсидаги ўзгаришлар жарёнини нозик илғаши сўзининг сирли — сеҳрли, беқиёс имкониятларини намоён этиши, бир сўзга бир олам маъно жойлаганлиги билан ажралиб туради. Унинг ҳикоялари ҳам, роман, қисса, драмалари ҳам ҳаётнинг бир парчаси сингари таассурот уйғотади. Бу Абдулла Қаҳҳорнинг улуғ инсонпарвар адиб эканлигини билдиради.

Машҳур ўзида мужас лардан бири бадий тасви билан ҳимоя тимизга шуҳ шимиз мумк

"Синчала маткаш мех сифатидаги ган ҳамда А сифатида ҳам китобхонлар ридаги аҳло даги лаатофат

Айтиш жо тирган хусус нинг муомал ган Саидани катта авлод кина қуш но

Шу ўрин икки асосий берайлик. Қ чалак деган қоламан", де сига Саида ҳ "Дунёда бун тонг отмайди билар ва ула тасвирларда,

Абдулла ф рактер қирр Жумладан, у назарига тул ёхуд ривоят т ди. Энди, ян рус тилига ўл жимада ёрда ва рус тилида номланишин ла Қаҳҳорга ҳамда республи